

KELE SZABÓ ÁGNES

„Ha azt kérdem: miért,
azt mondod: mert a tudat csak így működik.”
Interjú Gáspár Aladárral

Szülfőfalujába, Ságújfaluba 2019. október 5-én nyílt kiállításával tért vissza. Az alkalmat Nógrád megye egyetlen Szent László-temploma felavatásának 80. évfordulója jelentette. 10 évvel ezelőtt Gáspár Aladár festette a templom egyik freskóját boldog Meszlényi Zoltán vértanú püspökről, aki 1939-ben szentelte fel a templomot. Az újabb kerék évforduló megünneplésére, Kapás Attila plébános és Szentes Attila polgármester meghívására került sor egy kamarakiállításra a Faluházban.

Néhány évvel ezelőtt egykori munkahelyén, a Bolyai János Gimnáziumban mutatkozott be alkotásaival. Erre az alkalomra Dr. Szabó István-né kollégája, igazgatója mondta el gondolatait:

„Örömmel teszek eleget megtisztelő kérésednek, hogy mondjak véleményt a Bolyai Gimnáziumban rendezett kiállításodról és verseskötetedről, ha nem a művészettörténetészek és irodalmárok szakmaiságával történő elemző értékelést vársz tőlem.

Azt gondolom, hogy minden művész-tanár vagy tanár-művész számára fontos lehet az alkotásait szemlélő, nem a szakember szemével néző, laikus ember véleménye is, a rezonanciát kiváltó értelmezés, élmény, életérzés, gondolat megfogalmazása.

Érdeklődő kíváncsisággal vártuk, hogy mióta nem találkoztunk, az elmúlt évtizedekben miként változtál. Ami a személyiségedet illeti, továbbra is rendkívül érzékeny, a külvilág iránt felelősen érdeklődő, az emberi kapcsolatok fontosságát szem előtt tartó, néha befelé forduló embert látok a műveid mögött. Képeid újszerű technikát mutatnak, a montázsyszerű kialakítás érdekes és meglepő. Nemcsak a sokféle emberi kapcsolatot jelenítik meg, hanem a közben létrejövő és kifejezésre jutó érzel-

mek is kitapinthatók. Az érzelmek intenzitása, a szellem és lélek mindenkori állapotára utal, gazdag képzelőerőt, érzékenységet és kalandvágyat tükrözve.

Verseidben is visszacsengenek ezek a gondolatok, melyek a szigorú önvizsgálódást, az önismeretre való törekvést, ugyanakkor az emberi létezés örök dilemmáit feszegetik. Ezért szólnak mindannyiunkhoz.”

A találkozás örömeivel, kíváncsiságával kérdezem a pályájáról, az alkotásról, a mindennapokról. A régi ismeretség okán tegeződünk.

A versesköteted címe: Úton. Ez a fizikai és szellemi utazásokat egyaránt jelenti?

Ságújfalusi mezítlábas, klottgtyás gyerekként elindultam egyszer a nagyvilágba, évek hosszú során át vándoroltam, és Isten segítségével eljutottam az öregkoromig. Közben nyelveket beszélő, művelt, művész-értelmiségi, világfi lett belőlem. Születésünk pillanatától a halálunkig úton vagyunk. Ez az utazás először is a létezésünk fizikai, tehát térbeli és időbeli előrehaladását jelenti, mindazokat a történéseket, biológiai változásokat, amelyek körülöttünk, velünk, bennünk végbemennek. Eközben persze lelkileg, szellemileg is folyamatosan változunk. Kötetem ennek a fizikai-szellemi utazásnak a képi és verbális reakciója, dokumentálása.

A könyved egyfajta összegzésnek is tekinthető. Hogyan lehet szakaszolni, periódusokra bontani az eltelt éveket? Hogyan kapcsolódik a költői és a képzőművészeti önkifejezés egymáshoz?

Eletünk élmények sorozata, létezésünk általuk tudatosan bennünk. A művész is csak a saját élményeire hagyatkozhat, ha a létigazságokat – mint emberi lényeket – meg akarja jeleníteni, hogy ezek önmaga és mások számára is használhatók lehessenek. Küldetését, feladatát akkor teljesíti a legpontosabban, ha nem blöfföl, hanem a maga sorsélményei alapján valami egyetemes emberit mutat fel. Sokan vannak l’art pour l’art művészek is, akik élménytelenül is alkotni tudnak. Számomra az ő műveik, legyenek akármilyen szépek és jók, embertelenül, lélektelenül beszélnek. Lehet persze a l’art pour l’art, „ötletes” művekre is mindenféle esztétikai elméleteket kitalálni, és ezek jegyében egy egész életművet létrehozni. Kérdés, hogy ezek megfelelnek-e a művészet „ősi” rendeltetésének.

Hogy hogyan változott, szakaszolódott az idők során a művészi munkám, a műveim jellege, erre később majd említék néhány példát. Nálam a költői és a képzőművészeti önkifejezés is egy töről fakad, mindkettőt az élményeim keltette ihletett állapotok működtetik. Persze ahhoz, hogy ezekből művek születhessenek, mindkét művészeti ágnek el kellett sajátítanom a kifejezőeszközeit.

Azt szokták mondani, hogy kiemelkedő művek szélsőséges élethelyzetekben születnek. Mit gondolsz erről az állításról? Igaz ez rád vonatkoztatva?

Hát hogyan, ez rám is igaz. Egész életem meg volt „áldva” szélsőséges élethelyzetekkel. Ha ezek nem lettek volna, művész se lett volna belőlem, s most talán egy jó műbútorasztalos, cukrász, dekoratőr vagy más iparos lennék. A krízisállapotok inspiráltak, forralták bennem a kifejezésvágyat, az alkotói dacot. Meglehet, hogy nekem legfeljebb csak egyik-másik művem kiemelkedő, de remélem, hogy ezek egyike se sablonos, banális, közhelyes. Szemügyre véve a munkáimat, tökéletesen nyomon követhetők bennük a sorsfordulóim, a hitem hullámzásai, az illúzióvesztéseim, az ártó vagy éltető tudat- és érzelmi állapotaim, a csapongó szárnyalásaim, a félelmeim és a gúzsba-kötöttségeim. Például amikor a diákévek után tapasztalatlan, ifjú emberként kikerültem az ÉLET-be, szembekerülve egy sor nehézséggel, bizonytalansággal, rejtéllyel, elkezdtem konstruktív, félabsztrakt képeket festeni, mintha az így létrehozott képi rend dinamikusan stabil világában szerettem volna menedékre lelni. Ekkor kezdtem el rendszeresen írni is. Verseimben a helyemet kerestem a világban, az életem értelmét, lehetőségeit kutattam. Vagy abban az időben, amikor az első családszakadásom után egy biztosnak hitt új társat találtam magamnak, telve illúziókkal, heves érzelmekkel, álomszerűen romantikus, figurális, már-már érzélgős képek sora került ki az ecsetem alól. Ráadásul az akkori befejezett képzőművészeti főiskolai tanulmányok alatt sajátítottam el a *látványosság* ábrázolásához szükséges rajztudást, képépítési és festéstechnikát is, amelyek ezeknek a képeknek az elkészítésére alkalmassá tettek. Ekkoriban írtam az elidegenedéssel, családvesztéssel, társas magánnyal, lelki sérülésekkel, szeretetvágygal foglalkozó verseimet is.

Ugyanígy meg lehet találni az expresszív-szürrealista, vagy az ún. síkplasztikus stíluskorszakom háttérben is az ihlető életélményeket, a váltás indítékait. A stílárís, technikai, tematikus váltásaim tehát soha nem előre elhatározottak voltak, azok kényszerűen, mindig maguktól jöttek. A belső állapotaim kerestek és találtak maguknak megfelelő kifejezési lehetőségeket. S ha az új formák jól működtek, mindaddig maradtak, amíg betöltötték számomra esztétikai rendeltetésüket. Nem az történt tehát, hogy először körülnéztem, mik a *trendek*, hogy azokhoz igazodva olyanokat fessek, írjak, amelyekkel biztos szakmai vagy közönségsikert arathatok...

Az általam ismert festményeid többsége melankolikus. Ez mennyiben tükrözi a habitusodat?

Igen, sokan mondják, hogy melankolikus a művészi világom. Lehet, hogy a képeim és a verseim némelyikének hangulata tényleg melankolikus, én azonban nem vagyok búskomor alkat. Igaz, hogy van bennem némi hajlam a megrendülésre, de nem vagyok önmarcangoló, magamat sajnálgató, kesergő típus. Próbálok az emberi létet a maga összetettségében kezelni, jelenségeit bölcsen szemlélve elfogadni, ebben az összefüggésben azonban a saját életem valóságát nem akarom megalkuvón, gyáván elhazudni. Ezt a valóság fölé emelkedő, azt rálátásban szemlélő, de a magam igazságát is megtartó életszemléletet igyekszem a műveimben minél hitesebben megjeleníteni. Lehet, hogy annak van igaza, aki egyszer azt mondta rólam, hogy én valójában egzisztencialista művész vagyok.

Gáspár Aladár: Atrocitás

Kik voltak azok a „mesterek”, akik a világlátásodra, művészetekre erőteljesen hatottak?

Ami azt illeti, nem sok ilyen „mesterem” volt. Nem azért, mintha én egészen eredeti szemléletű, invenciózus művésznek tartanám magam. Inkább arról van szó, hogy az előzetes hatások, egy kivétellel, nem nagyon tudatosultak bennem. Talán azért, mert a nagy elődök művészetéből erősen és tartósan senkié nem fogott meg. Kezdetben volt két irányítóm, akiktől a tanárképző főiskolai felvételhez szükséges rajztudást eltanultam: Iványi Ödön volt az egyik, és Czinke tanár úr a másik, akiknek a szakkörreibe jártam gimnazista koromban. Aki igazán mesteremnek számított, az Blaskó János bácsi volt Egerben, az első komoly alkotói próbálkozásaim során. Ő kemény, ezért hatékony kritikusom volt. Hogy a művészi ambícióim elevenek maradtak, talán az ő biztatásának volt köszönhető. Aztán még Bráda Tibort kell megemlítenem, akinek az irányítása, vagy inkább nagyon erős hatása alatt dolgoztam a képzőművészeti főiskolán, és egy ideig még utána is. Sajnos, ez a hatás a művészi fejlődésem és karrierem építése szempontjából nem volt szerencsés. Bár Bráda mester kiválóan megtanított festeni, de mivel egyéb körülményektől is kényszerítve, egy ideig nem tudtam felhagyni az ő stílusának a követésével, ennek hatása megtörte a már korábban elindult egyéni művészi szemléletem fejlődését, és hátráltatta a művészeti életbe történő bekerülésemet is.

Sík-plasztikus képeket készítesz. Hogyan alakult ki ez a stílus, technika? Az expresszionista, szürrealista, romantikus kétdimenziós festmények után mi volt a váltás oka?

A 1990-es évek vége feléig festettem expresszív, szürrealis, figuratív képeket, ezekkel mérsékeltem az abban az időben nagyon felfokozott belső feszültségemet. Ám alapélményeim egyszer csak hirtelen megváltoztak. Egy újabb családszakadás után egyre inkább azt éreztem, hogy a megbízhatónak hitt emberi értékek korrodálódtak, a stabilnak tartott szellemi és érzelmi-lelki kapcsolatok fellazultak, a társadalom atomizálódott. Úgy éreztem, hogy már nincs biztos tudásom arról, mi micsoda, ki kicsoda. Sem szellemileg, sem érzelmileg, sem vizuálisan nem volt már stabil viszonyítási pontom, a „kézzelfogható” valóságalelemek elmosódtak, darabokra estek körülöttem és bennem is. Ezen új élményeim és egyéb, véletlenszerűen felfedezett lehetőségek hatására olyan metaforikus, *sík-plasztikus* kollázsképeket kezdtem készíteni, amelyek motívumai feldarabolt, sokszor alig felismerhető formák, valóságtöredékek. A színes magazinokból vett képrészleteket az alapsíkból kiemelkedő plasztikus felületekre

applikálom. Ezáltal képeimen a síkszerű (illuzórikus) és a háromdimenziós (konkrét) részletek transzcendens térbeliséget képeznek, bizonyos távolságból nézve a kétféleség megkülönböztethetetlen, és ezek együttese a nézőpont változtatásával más és más vizuális benyomást kelt. Ez a képalkotási módszer lehetőségeket ad számomra a *töredékesség, a rész-egész viszonya, az el- és előtűnés esztétikája, a mindent átható, megváltoztató (képi) mozgás, az illúziók (le)leplezése és a dinamikus képszemlélet* problémáinak a vizsgálatára.

Miután ez az alkotói szemléletem (stílusom) kialakult, abban bízom, hogy alkotómunkám hosszútávon belső megnyugvást eredményező létformája lesz. Be kell azonban látnom, hogy a nyugalmas állapot, az elégedettség és belső kiegyensúlyozottság egy permanensen változó állapotban levő művész számára nem tarthat sokáig. Folyton „a nagy mű” megalkotására készülök, mindig újat kutatni, felfedezni vágyom, mindig valami másfajtat, jobbat, izgalmasabbat, igazabbat szeretnék alkotni, teremteni. Ezen kényszer következtében jutottam oda, hogy ma már *tér-plasztikus*, oszlop-, üveg- és tükrös „képeket” is készítek. Azt remélem, hogy ezek a műveim a nézők számára tovább gazdagítják, sokszorozzák a vizuális élményt, aktívabbá teszik őket a befogadáskor, miközben újabb és újabb tartalmakat fedezhetnek fel.

Érdekes, hogy ennek a *képi váltásnak* az időszakában az írhatnékom egy időre alábbhagyott, mert akkor nem találtam az új képzőművészeti alkotói szándékomnak megfelelő irodalmi formát és tematikát. Amikor aztán újra írni kezdtem, azt vettem észre, hogy a térben és időben rétegezetlen, egyképes, egyidejű, mérsékelt metaforikus verseim másfajta utakat nyitnak, izgalmas kifejezési lehetőséget nyújtanak a képeimhez képest. Mert ezek a verseim rímesekek ugyan, nincs kötött, szabályos rímképletük, nagy szerephez jut bennük az alliterációra épülő hangzás, a filozofáló, meditatív gondolatiság. Ezek a poétikus eszközök a felismerés és rádöbbenés erejével képesek érzelmileg, szellemileg rendbehozni.

A témaválasztásod megtervezetten tudatos vagy inkább intuitív?

Soha nem terveztem előre egyetlen művem sem. Vagy jöttek maguktól, vagy üresen maradt a helyük az életművemben. Hál' Istennek inkább jöttek többmagukkal, néha nem is győztem ezeket megvalósítani. Szinte mindig készen előre láttam őket elalvás vagy teljes ébredés előtt. Azt hiszem, ezt intuíciónak lehet mondani. Ha nem így keletkeztek volna, akkor legfeljebb csak spekulációval, s akkor hiányozna belőlük a *valós* énem. Így viszont tudom, hogy létüknek jogosultsága van, mert önként akartak a világra jönni. Lehet, hogy így műveimnek nincs világmegváltó mitoló-

giájuk, legfeljebb a „történelmi” köznapokból kiemelt kisember életének *egyéni mítosza* jelenik meg ezekben.

Mi a véleményed a sikerről? Mennyire tartod magadat emberileg és művészileg sikeresnek?

Többször is átgondoltam már, hogy az életemmel mennyire lehetek elégedett, elismerésre méltó-e a teljesítményem, művészetemnek van-e jelentősége, és lesz-e értékes szellemi hagyatékom. De mind emberileg, mind művészileg csak *vegyesen* tudtam megítélni magam, az önértékelésemnek mindig ellentmondásos volt a végeredménye. Hál’ Istennek sokszor lehettem elégedett az életemmel, mert gyakran éreztem jól magam a hétköznapokban, hosszabb-rövidebb ideig boldog voltam a bőrömben: a diákévek, a családi életem egyes szakaszai, a művészi és érzéki élményeim, az okos, tehetséges fiaim, gyakran a tanítás és a művészi alkotómunka is sok-sok örömet okoztak számomra. De olykor feldúlt is volt, feszült és diszharmonikus a közérzetem, például a félelmekkel és kemény munkával töltött gyerekkoromban, az olykor kudarcos éveim idején, a kényszerűen a nyakamba szakadt, értelmetlen köz- és magáncélú feladatok elvégzésekor, vagy amikor egy-egy komolyabb betegséget át kellett élnem.

Ha a többezer tanítványomra gondolok, akiknek valamelyest gyarapítottam a vizuális-esztétikai kultúráját, máris jónak tarthatom a teljesítményemet. Ha viszont arra, hogy a tehetségemet sikeresebben is kamatoztathattam volna, nem lehetek elégedett magammal. Sem a képzőművészeti, sem a irodalmi életművem nem lett olyan gazdag, teljes, amilyen lehetett volna, ha módszeresebben és többet alkotok. A megélhetésemet biztosító tanítás is, a más irányú kötelességek és csábítások, olykor a kényelmeskedés elrabolták azt az időmet, amit intenzív alkotómunkára kellett volna fordítanom. Nem lettem hát a művészet történetének jelentős, meghatározó hatású képzőművésze és költője, de szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy alkotásaimmal valami nyomot mégis hagytam, hagyok magam után. Volt több jelentős hazai és külföldi egyéni kiállításom, sok országos tárlat résztvevője voltam, amelyek katalógusai szerepeltetik munkáim reprodukcióit, néhány szakmai kiadvány is foglalkozott munkásságommal. Tagja vagyok országos művészeti szervezeteknek is, és ha a hazai irodalmi körökben nem is nagyon, a képzőművészeti életben ismernek, számba vesznek. Képeim ott vannak több itthoni és európai magángyűjteményben és egy-két múzeumban is. Két munkám is látható középületekben. Írásaim olvashatók (voltak) kötetekben, antológiákban

és néhány irodalmi-közéleti folyóiratban is. Hát bizony, a művészi siker nagyon ellentmondásos dolog.

Minden alkotó igényli a közönség visszajelzéseit. Várod, elvárod az észrevételeket, megjegyzéseket? Érdekel, hogyan értelmezik mások a munkáidat? Hogyan viszonyulsz a kritikához?

Számomra fontos a visszajelzés, hiszen egy művésznek, amellet, hogy elsősorban magának, magáért alkot, számolni kell azzal is, hogy műveivel másoknak mit tud mondani, hogy a művei hogyan hatnak, funkcionálnak. Hát persze, hogy kíváncsi vagyok rá, mások miként értelmezik, amit elképzeltem, megvalósítottam. Ami azt illeti, jó a képeim fogadtatása. Érdekes, hogy újszerű (sík-plasztikus) kifejezőeszközeim iránt a nézők elég nyitottak. Olyan persze sosem lesz, hogy alkotásaim mindenkinek pont azt fogják jelenteni, amit nekem. Hiszen minden ember másfajta lény, ez nyilvánvaló. A kritikára vonatkozóan ez némileg másként igaz. A kritikus, a szponzort, a kurátort, a zsűrizőt néhány, a művön kívüli szempont is vezérli. Szerencsés esetben csak az ízlése más, mint a tied, de sokszor a maga karrierje vagy az érdekei is befolyásolják a véleményét. A legtöbb esztétának tetszenek a plasztikus műveim, vannak azért néhányan, akik nehezebben boldogulnak ezekkel. De hát mi lenne egy művészből, a művészetéből, ha állandóan az éppen érvényes trendeknek, a hatalmon levő szakemberek elvárásainak akarna megfelelni? Az írásaimról általában jókat mondanak az olvasók. Komoly szakmai kritikát azonban még csak keveset kaptam ezekről.

Jarútgatod, módosítod, érleled az alkotásaidat vagy egyszeri lendülettel születnek?

Igen. Amilyen „lendülettel születnek”, olyan sok, hosszas gond van velük azután. Ez azért van, mert más az anyagtalán látomás, és megint más annak eltárgyasulása. Az anyag, a technika mindig könyörtelen parancsoló. Hiszen egy vizuális mű, akármilyen jó is arról az elképzelés, mégiscsak a szem számára készül. Ha a szem nem tudja azt elfogadni, a hatás elveszett. Szerencsés esetben az ihlet és annak megjelenítése között nem túl nagy a tökéletes láthatási távolság. Én sajnos ragaszkodó típus vagyok, hamar „belenézem” magamat a készülő képeimbe, és elemi „hibákat” sem veszek azokon észre. Így aztán hosszabb-rövidebb ideig félreteszem, pihentem ezeket, hogy utána újra friss szemmel lássam őket.

Az írásaimmal is hasonló a helyzet. Van például, amikor sikerül egy verset úgy leírnom, hogy azon utána már nem sokat kell módosítanom. De legtöbbször egy-egy szót vagy szókapcsolatot többször cserélgetek, néha az egész írás szerkezetét is megváltoztatom. Ha valamit a fülem

nem tud elfogadni, az sem hagy nyugton. Ráadásul elég szószátyár vagyok, és a leírtakat olykor meg kell kurtítanom. Sokszor meg is döbbenek, hogy lehetek ilyen pazarló az időmmel. Néha még pánikba is esek, hogyan tölthetek el annyi időt a már meglévő munkáim tökéletesítésével, ami miatt aztán nem tudom majd a még csak megfogantat világra segíteni.

Gáspár Aladár: A brutalitás anatómiája

Mi tudható a készülő prózakötetéről? Szűkenek érzed a verselés kereteit vagy a nagyobb terjedelem lehetősége miatt váltottál prózára?

Jó néhány prózám „készen” van már. Eleddig még csak novellákat írtam. Próbálok megfelelni e műfaj tartalmi, formai kritériumainak. Azért írok prózát is, mert ez alkalmasint több lehetőséget ad egy-egy izgalmas mozzanat ábrázolására. Igyekszem sűríteni, a személyesség és gondolati egység megtartása mellett rálátni a történetekre, hogy azok ne élménybeszámolók, hanem „drámai” helyzetet bemutató „kicsi valóságok” legyenek. Mindemellett a jól hangzó nyelvi eszközök „stílusos” használatára is töreksem. Több novellám is megjelent már, és van néhány talonban is. Ha elegendő, jól kezelhető mennyiség összejön egy kisebb novelláskötethez, keresni fogom a kiadás lehetőségeit.

Egyszer azt mondtad, hogy minden alkotó ember magányos, de a valahová tartozás mindenki számára fontos. Neked melyek a meghatározó kapcsolódási pontjaid?

Alapvetően mindnyájan magányosak vagyunk, mert csak magunkban tudjuk megélni a saját életünket, másokkal együtt ugyan, mégis mások ellenében. Az énünk állapotaival, szükségleteivel és annak harmonizálási lehetőségeivel ugyanis senki sem lehet úgy tisztában, mint mi magunk. Ráadásul senkitől se várhatjuk el, hogy a gondjainkban, bajainkban mélyebben azonosuljon velünk. A társas kapcsolatainkban történik arra próbálkozás, hogy ezt az ellentmondást feloldjuk, de ez maradéktalanul sosem sikerülhet, mert nem szívesen mondunk le magunkról. Ha igen, akkor előbb-utóbb azt vesszük észre, hogy nem vagyunk életképesek. Az *élni és élni hagyni* életelv megvalósulására az esély mindig is kevés volt. Pedig ez az egyetlen út a békés társas életre. A művész meg azért különösen magányos, mert nemcsak az életét, de a művészete problémáit is magában, magának kell megoldania. Nem könnyű a művész társas élete (sem). Valószínűleg ezért kényszerülnek közülük sokan magukban lenni. Én még mindig találtam a magam számára ideális művészértársakat: kifinomultan intelligens, nyílt, empatikus, szelíd, kiszámítható, jóságos embereket, akik persze mind hittek magukban, épp ezért nem akartak társaik fölé kerülni.

Ha azt mondom: sík,
Ha azt mondom: tér,
Ha azt mondom: színek,
Ha azt mondom: lendület,
Ha azt mondom: ihlet,
Ha azt mondom: múzsa,

azt mondd: végtelenség, időtlenség,
azt mondd: elmozdulás, időbeliség,
azt mondd: zsongás, zene,
azt mondd: ne törjön meg soha,
azt mondd: művészi lételem,
azt mondd: csak volna sok belőlük.

Ha azt kérdem: szöveg vagy kép,
Ha azt kérdem: hogyan,
Ha azt kérdem: miért,

azt mondd: mind a kettő,
azt mondd: egymást támogatva,
azt mondd: mert a tudat csak így
működik.

Gáspár Aladár: Egy katona a fronton a boldog békeidőkre gondol